

Prof. Ing. arch. Tibor Alexy, DrSc.

URBANISTICKÁ REKONŠTRUKCIA VO SVETLE PROCESU REŠTRUKTURALIZÁCIE

Aktuálna dynamika urbanizácie podmienila potrebu skúmať formotvorný proces zdedenej urbanistickej štruktúry, jej vývojovo transformačný pohyb, ako zákonitý proces, v ktorom sa urbanistická štruktúra, pod tlakom objektívnych podmienok, permanentne pretvára, zhodnocuje, aktualizuje.

Objasnením vnútornej podstaty a kauzality tohto procesu sa tvorí pomerne exaktná teoretická báza pre hlbšie pochopenie a pozitívne usmernenie urbanistickej rekonštrukcie.

V naznačenom zmysle, v rokoch 1996 -1999 sme v riešiteľskom kolektíve: Alexy, T., Čúma, J., Jančová, E., Luong. T. Q. spracovali grandový projekt KEGA č.130/96 na tému : „Proces reštrukturalizácie, ako metodicko-obsahový základ výučby urbanistickej rekonštrukcie“. Jeho hlavným výstupom je monografia: „Vývoj a premena urbanistickej štruktúry“ (autor: Alexy, T.). Integruje prevažne nové aspekty formotvorného urbanizačného procesu, ktoré sú založené na poznávaní a objasňovaní vnútorných zákonitostí a príčinných súvislostí vývojovo-transformačného pohybu urbanistickej štruktúry.

Objektívnu podstatu vývoja a premeny urbanistickej štruktúry sleduje práca v troch rovinách:

- **v rovine všeobecných urbanizačných zákonitostí**, ktoré zužuje na niektoré základné zákonitosti, ktoré dominantne determinujú prirodzené reagovanie urbanistickej štruktúry

- **v rovine základných princípov skladby štruktúry** analyzuje najmä priestorovo-štruktúrnú podstatu a predkladá teóriu jej základnej systematiky

- **v rovine vývojovo-transformačného pohybu štruktúry** sleduje vnútornú podstatu a kauzalitu dynamickej - procesualnej stránky reštrukturalizácie.

Z poznaných objektívnych javov a procesov práca dedukuje a formuluje niektoré tvorivé princípy a zásady, ktorými sa objektivizuje subjektívny vstup do urbanistickej rekonštrukcie. Základné (objektívne podložené) tvorivé zásady urbanistickej rekonštrukcie orientuje do nasledovných koncepčných rovín :

- do roviny ochrany historických hodnôt
- do roviny vzťahu historických a nových prvkov štruktúry
- do roviny kompletizácie štruktúry sídelného útvaru
- do roviny vyššej kvality štruktúry

- do roviny adaptability, otvorenosti štruktúry

Ochrana historických hodnôt

V procese štruktúrnych premien sídelného útvaru má špecifické postavenie kultúro-umelecká stránka historickej architektonicko-urbanistickej štruktúry, ktorá predstavuje trvalú hodnotu, ktorá sa vekom ďalej zhodnocuje. Komplexná hodnota historickej štruktúry je daná jednak charakterom stavu štruktúry, absolútnou a relatívnou kultúro-historickou hodnotou jej prvkov, a jednak charakterom atmosféry, stupňom mestskosti, príťažlivosti a pôsobivosti prostredia. Záchrana a ďalšie zhodnocovanie nevyčísliteľnej a nenahraditeľnej kultúro-spoločenskej hodnoty historickej štruktúry je významný kultúro-tvorivý urbanistický počin. Jeho realizácia sleduje:

- Maximálne rešpektovanie dedičstva sídiel a ich tvorivú integráciu do novej, súčasným spoločenským podmienkam adekvátnej formy

- Ochranu hodnotnej historickej štruktúry, ktorá neznamená len „oprášenie“ historického stavu, ale dosiahnutie vyšších komplexných hodnôt a účinnosti prostredia

- Podriadenie charakteru nových investícií v historicky hodnotnej štruktúre v celej škále architektonicko-urbanistických výrazových tvorivých prejavov

- Diferencovaný koncepčný prístup k historickému dedičstvu podľa hodnoty, komplexnosti, ucelenosti a polohy v sídelnom útvare

- Zvýraznenie zjavných a odkrývanie latentných hodnôt historickej štruktúry a tým umocnenie jej kultúro-historickej a ideovo-priestorovej účinnosti

- Osobitný prístup k dominantným zložkám a prvkom tradičného obrazu mesta zameraný na ich primerané rešpektovanie, rozvíjanie, dotváranie, ale i menenie, s dôrazom na zvýraznenie ich pôsobivosti

- Zosúladenie funkčnej náplne s priestorovými, prevádzkovými predpokladmi historickej štruktúry s jej ideovým významom v celkovom systéme sídelného útvaru, pri dodržaní úmernej polyfunkčnosti štruktúry a optimálneho oživenia prostredia

- Zabezpečenie funkčnej plnohodnotnosti historickej štruktúry z hľadiska aktuálnych nárokov spoločnosti, najmä technických, prevádzkových a hygie-

nických, pri maximálnom šetrení hodnotnej hmotovo-priestorovej štruktúry

- Podriadit' ekonomické a technicko-technologické kritériá vyšším ideovým spoločenským cieľom pri nutnom zásahu do historicky hodnotnej štruktúry

- Zachovať historickému mestu (centru) úlohu hlavného miesta v meste, úlohu jeho symbolu vzhľadom na hodnotu a špecifickosť historicky hodnotnej štruktúry.

Vzťah historických a nových prvkov štruktúry

Prirodzeným vývojom štruktúry sídelného útvaru dochádza zákonite ku konfrontácii historických a nových prvkov štruktúry, tradičných a novodobých koncepcií. V ich harmonizácii je obsiahnutý predpoklad vytvárania vyšších hodnôt. Ich realizácia sleduje:

- Tvorbu vlastnej špecifickosti, neopakovateľnej výrazovej a dojmovej identity mesta, na princípe harmonickej a symbiotickej súčinnosti nových a historických architektonicko-urbanistických prvkov. Prítom zámerne kultivovať špecifické lokálne tradície i v novodobej zástavbe.

- Uplatnenie koncepčného nadhodnotenia ideovo a hodnotovo dominujúcej zložky urbanistickej štruktúry.

- Zvyšovanie dojmovej účinnosti priestorovej štruktúry cieľavedomým dotváraním nadradenej zložky štruktúry sústavou urbanistických dominánt v nadväznosti na založenú historickú hmotovo-priestorovú skladbu.

- Sledovanie kultúrnej, koncepčnej a hmotovo-priestorovej kontinuity vekovo a slohovo rozdielných urbanistických prvkov a zložiek urbanistickej štruktúry.

- Cieľavedomé uplatňovanie harmonizácie diferencovaných štruktúr, resp. prvkov, smerujúcich k permanentnému vyzrievaniu hmotovej a priestorovej skladby.

- Posilnenie zámernej špecializácie a vzájomnej symbiózy vekovo a charakterovo diferencovaných častí štruktúry v rámci ich vzájomnej integrácie v sídelnom útvare.

- Zabezpečenie optimálnych komunikačných a štruktúrnych väzieb starých a nových častí štruktúry, cieľavedomé rozvíjanie ich vzájomnej dostupnosti.

Aktualizácia funkčnej štruktúry

Zákonitým prejavom vývoja štruktúry sídelného útvaru a jej funkčnej aktualizácie je permanentná kompletizácia funkčnej charakteristiky štruktúry, jej všestranná efektívizácia. Ich zabezpečenie sleduje:

- Uplatnenie princípu integrácie funkcií v prvom i následnom urbanizačnom proces v zmysle tvorby diferencovaného polyfunkčného prostredia.

- Tvorivé uplatnenie tendencií vyššej intenzifikácie s cieľom dosiahnutia vyššej efektívnosti a urbanity, pri akceptovaní prirodzeného vnútorného rozvoja štruktúry.

- Presadzovanie princípov vertikalizácie funkcií, prevádzok hmotovo-priestorových zoskupení s cieľom zvyšovať urbanistickú efektívnosť a komplexnosť štruktúry, najmä v ťažiskových polohách.

- Cieľavedomé sledovanie rovnovážnosti polaritných zložiek sídelného útvaru, najmä harmonizáciu civilizačných zložiek s prírodnými enklávami.

- Uplatnenie diferencovanej a hierarchizovanej dopravy so zreteľom na charakter štruktúry, jej ideový a funkčný význam v rámci sídelného celku, pri optimálnom obslúžení a dopravnom zapojení každej štruktúrálnej zložky do celkového systému.

- Presadzovanie progresívnych pružných systémov technickej infraštruktúry a inžinierskych zariadení, umožňujúcich kvantitatívne a kvalitatívne dováranie celkovej štruktúry sídelného útvaru.

Tvorba vyššej kvality štruktúry

Prirodzený rozvoj štruktúry sídelného útvaru sa v konečnom dôsledku zameriava na vytváranie vyššej kvality sídelného útvaru, na neustále zdokonaľovanie jeho štruktúry. Tomuto cieľu sú podriadené aj tvorivé rekonštrukčné prejavy vo všetkých polohách a rovinách tradičnej štruktúry. Jej zabezpečenie sleduje najmä:

- Uplatnenie princípu prekrývania vekovo, významovo, dimenzionálne diferencovaných štruktúr s cieľom negácie monotónnosti, fádnosti, uniformovanosti a najmä rozvíjania špecifickosti - vlastnej identity mesta.

- Uplatnenie hierarchie vnútorných zväzujúcich systémov - integrujúcich technickú, sociálnu a „imaginárnu“ infraštruktúru, vytváraním nosnej ťažiskovej sústavy.

- Postavenie nosnej koncepčnej osnovy na princípe gradovaných kontinuálnych lineárno-uzlových sústav integrujúcich hlavné prevádzkové, funkčné a hodnotové atraktivity.

- Tvorivé uplatnenie a komplexné vyjadrenie organickej väzby nižších útvarov na vyššie, a to buď kontinuálne priamou priestorovou väzbou alebo nepriamou sprostredkovanou väzbou.

- Formovanie uzlových priestorov - námestí, ako nadradených komponentov hmotovo-priestorovej štruktúry mesta pri maximálnom úsilí artikulovať ich skladbu, úmerne významu a poslaniu v rámci mesta.

- Uplatňovanie typologicky osvedčených foriem ulice a jej predpokladov urbanisticky zhodnocovať a zväzovať všetky funkcie v prevádzkovom a priestorovom dosahu.

- Prehodnotenie princípu organizačného členenia na pružný riadiaci systém v rámci sídelného útvaru, ktorý by zohľadňoval potreby prirodzenej gravitácie a vzťahov.

- Uplatnenie princípu organickej súčinnosti intenzívne a extenzívne urbanizovaných polôh, s cieľom sústrediť urbanizačný potenciál pre dosiahnutie vyššej urbanity prostredia a súčasne získať priestor pre biologicky a esteticky účinnejšiu pôsobnosť prírodného prostredia.

- Uplatňovanie bohatej škály typologicky, technologicky a funkčne rôznorodých elementov štruktúry, umožňujúcich zvyšovanie atraktivity a špecifickosti prostredia.

- Uplatnenie rovnovážnosti vzťahu medzi intimitou a verejnosťou pre najvšestrannejšie aktivity a kontakty obyvateľov v mestskom prostredí.

- Uplatnenie úmernej a diferencovanej proporcionality prírodných a umelých prvkov a sústav, a to vo vnútorných i vonkajších vzťahoch štruktúry.

Otvorenosť urbanistickej štruktúry

Rozpor medzi statickosťou urbanistickej štruktúry a dynamikou života spoločnosti, forsírjuje v urbanizačnom procese uplatnenie vymeniteľnosti štruktúry, resp. jej adaptabilitu, mobilitu, jej dotváratelnosť, teda otvorenosť - vývojaschopnosť koncepcie a tým i valorizáciu prostredia sídelného útvaru. Ich realizácia predpokladá:

- V koncepcii predvídať dynamické premeny sídelného útvaru s vytváraním podmienok a priestoru pre ich predmetno-priestorové vyjadrenie v štruktúre sídelného útvaru.

- Cieľavedome sledovať vzťahovú a vývojovú otvorenosť, najmä rozvojových a vzťahových osí s prihliadnutím na potenciálny perspektívny rozvoj štruktúry.

- Vytvárať priestor pre uplatňovanie otvorenosti konceptu vo všetkých rovinách urbanizácie s cieľom následného a permanentného dotvárania - aktualizácie - morálne rýchlo starnúcej štruktúry, systémom flexibility a cieľavedomých rezerv

- Cieľavedome uplatňovať diferencované konštrukčné a technologické systémy, ktoré umožňujú vytvorenie stálosti, resp. meniteľnosti prvkov štruktúry

- Vytváranie podmienok pre účinnú a permanentnú extrapoláciu zobytnujúcich a zmešťujúcich faktorov úmerne dynamike vývoja spoločnosti a štruktúrnym zmenám mesta.

Postavená sústava koncepčných princípov a zásad rekonštrukčnej tvorby, ako časť výstupu z práce, nepostihuje čo do rozsahu i obsahu celú oblasť determinantov urbanistickej rekonštrukcie.

Zužuje sa na niektoré základné tvorivé kategórie. Sleduje viac námet na myšlienkovú orientáciu v tejto zložitej a mnohoznačnej problematike.